

Apie dokumentų skelbimo svarbą

Rec.: Lietuvos užsienio politikos dokumentai, t. 1: 1917–1920 metai, sud. Zenonas Butkus, Alfonsas Eidintas ir Kęstutis Kilinskas, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2022, 832 p.

Vilma Bukaitė

Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija

Ministry of Foreign Affairs of Lithuania

vilma.bukaite@urm.lt

Santrauka. Recenzuojamas istorinių šaltinių rinkinys *Lietuvos užsienio politikos dokumentai, t. 1: 1917–1920 metai* (sud. Zenonas Butkus, Alfonsas Eidintas ir Kęstutis Kilinskas) užpildo svarbią diplomatinio šaltinių stokos spragą, kartu vykusiai įsikomponuoja į ankstesnių prof. Tomo Remeikio ir Lietuvos istorijos instituto XX a. Lietuvos valstybingumo dokumentinio paveldo publikacijų lentyną. Išsamus knygos įvadas vertingas ir kaip savarankiška Lietuvos 1918–1920 m. užsienio politikos panoraminio vaizdo kontūrus nubrėžianti studija, teikianti vertingos informacijos tyrinėtojams, studentams, istorinės atminties formuotojams, taip pat visiems, norintiems iš sąlyginai nedidelio teksto susidaryti bendrą įspūdį pristatoma istorine tema. Rengėjai atrinko 466 dokumentus, kuriuos publikavo chronologine seka su šaltinių kilmės nuorodomis: diplomatinis pranešimas, atmintines, veiklos apžvalgas ir ataskaitas, instrukcijas, notas, atsakymus į ministerijos paklausimus, susirašinėjamą konsuliniais ir rutininiiais atstovybių veiklos klausimais. Leidinio sudarytojams pavyko gerai atspindėti Lietuvos tarptautinių interesų geografiją ir kaitą, išvengiant susitelkimo vien į aptariamą metą atramines santykių su Vokietija, Sovietų Rusija ir Lenkija problemas, juntama svarbi užsienio politikos ir krašto gynybos linijų sampyna.

Nors galima diskutuoti dėl kai kurių dokumentų atrinkimo, leidinyje pateikiami itin svarbūs dar nepublikuoti istoriniai šaltiniai. Knygos struktūra ir sudarymo logika atliepia Europoje susiklosčiusias diplomatinio šaltinių rinkinių rengimo gerąsias praktikas. Knygos potencialą ypač sustiprino didžiųjų Lietuvos pasiuntinybių archyvų parvežimas iš užsienio, tačiau atsakyta įveikinti ir bibliotekų rankraštytų paveldą. Leidinys suteikia universalų ir naudingą įrankį tolesniems tyrimams, galimybę pasakoti savąją istoriją patiems, neapsiriboti tik kaimynų pasakojimais iš jų istorinės perspektyvos.

Reikšminiai žodžiai: užsienio politika, diplomacija, istoriniai šaltiniai, šaltinių rinkinys, Lietuvos Respublika, valstybingumas, paveldas.

On the Importance of Publishing Documents

Rev.: Lietuvos užsienio politikos dokumentai, t. 1: 1917–1920 metai, sud. Zenonas Butkus, Alfonsas Eidintas ir Kęstutis Kilinskas, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2022, 832 p.

Abstract. The collection of historical sources, *The Documents of Lithuanian Foreign Policy, vol. 1: 1917–1920* (compiled by Zenonas Butkus, Alfonsas Eidintas, and Kęstutis Kilinskas), fills an important gap in the field of scarce diplomatic sources and, at the same time, fits nicely into the shelf of publications by Prof. Tomas Remeikis and the Lithuanian Institute of History on the documentary heritage of twentieth-century Lithuanian statehood.

Received: 31/10/2024. **Accepted:** 12/11/2024.

Copyright © 2024 Vilma Bukaitė. Published by the Martynas Mažvydas National Library of Lithuania. This is an Open Access article distributed under the terms of the [Creative Commons Attribution Licence \(CC BY 4.0\)](#), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

The book's comprehensive introduction is valuable as an independent study outlining the contours of the panoramic view of Lithuanian foreign policy in 1918–1920, providing relevant information for researchers, students, and historical memory makers, as well as for all those wishing to get a general impression of the topic presented in a relatively small-scale text. The authors have selected 466 documents, which they have published in chronological order and with references to the origin of the sources: diplomatic messages, memos, activity transcripts and reports, instructions, notes, replies to ministry enquiries, correspondence on consular and ordinary mission activities. They have succeeded in reflecting well the geography and changes in Lithuania's international interests, avoiding focusing solely on the mainstay problems of relations with Germany, Soviet Russia and Poland. The book also provides an important look at the blend of foreign policy and national defense.

While the selection of some documents is open to debate, the volume contains crucial unpublished historical sources. The structure and logic of the book follow the best European practices for compiling diplomatic source publications. The recent arrival of the archives of the major Lithuanian legations has particularly enhanced the potential of the book; although, the manuscripts housed in libraries have been overlooked. The publication provides a versatile and useful tool for further research and an opportunity to tell our own story and not limit ourselves to the narratives of our neighbors from their historical perspective.

Keywords: foreign policy, diplomacy, historical sources, collection of sources, the Republic of Lithuania, statehood, heritage.

Kasmet ilgėjančioje tarpukario Lietuvos Respublikos istorinių šaltinių publikacijų lentynoje labai trūko daugiatomio užsienio politikos dokumentų rinkinio. Solidžiomis jų serijomis gali pasididžiuoti ne tik didžiosios Vakarų valstybės¹, bet ir, tarkim, kaimyninė Lenkija². Lietuviškojo leidinio kamertonu ir kartu rengimo pirmeiviu tapo žinomas išeivijos mokslininkas, politikos mokslų tyrinėtojas sovietologas prof. Tomas Remeikis, 2009–2012 m. kartu su Rūta Kunciene, bendradarbiaudamas su Lietuvos archyvų departamentu ir Užsienio reikalų ministerija parengęs keturtomį „Lietuvos Respublikos užsienio politika: dokumentai“, skirtą audringiesiems 1938–1940 metams³. Nutarę pratęsti darbą, Lietuvos istorikai kiek pakoregavo leidinio pavadinimą, tačiau rinkosi stilistiškai ypač giminą viršelį, liudydami, kad T. Remeikio paskutinis didelės apimties akademinis darbas – jo parengtasis šaltinių rinkinys – taps dar didesnės serijos svarbia dalimi. Kadangi Lietuvos diplomatinė tarnyba nuo 1918 m. nenutrūkstamai dirba iki pat šių dienų, o kiekvieno tomo parengimas pareikalaus nemažai laiko, galutinę daugiatomio chronologinę ribą nulems tik jo rengėjų ir finansuotojų motyvacija.

Taigi dr. prof. Zenonas Butkus, dr. prof. Alfonsas Eidintas ir dr. Kęstutis Kilinskas, įvadiniame tekste akivaizdžiai paliudiję T. Remeikio pradėto darbo tęstinumo svarbą, ėmėsi vystyti pradėtą ir kartu pradėjo naują Lietuvos užsienio politikos dokumentų seriją. Pirmajam tomui jie atrinko 466 Lietuvos valstybininkų ir diplomatų parengtus dokumentus, kuriuos palydėjo svari 40 psl. apimties įvadu. Leidinį užbaigia asmenvardžių rodyklė, ypač naudinga dėl detalių minimas asmenybės pristatančių biogramų, ir

¹ JAV valstybės departamentas nuo 1861 m. leidžia seriją *Foreign Relations of the United States*, jau pasirodė apie 450 tomų, kuriuos šiomis dienomis galima nemokamai atsisiųsti internetu. Prancūzijoje nuo 1929 m. prie Užsienio reikalų ministerijos veikianti istorikų ir diplomatų komisija leidžia *Documents Diplomatiques Français* – rinkinį, šiandien apimantį 1871–1973 m. laikotarpį. Didžiosios Britanijos užsienio reikalų ministerija 1926–1938 m. išleido 11 t. rinkinį *British Documents on the Origins of the War 1898–1914*, 1946–1986 m. – 64 t. rinkinį *Documents on British Foreign Policy, 1919–1939*, o nuo 1973 m. publikuoja *Documents on British Policy Overseas* seriją, dabar apimančią 1945–1990 m. užsienio politikos šaltinius. Vokietijos Federacinės Respublikos užsienio reikalų ministerijos sutelkti vokiečių istorikai 1950–1995 m. parengė seriją *Akten zur deutschen auswärtigen Politik, 1918–1945*, apimančią 75 tomus. Nuo 1993 m. jie leidžia *Akten zur Auswärtigen Politik der Bundesrepublik Deutschland* (1949–1992 m.), jau paskelbė 81 tomą dokumentų.

² Seriją *Polskie dokumenty dyplomatyczne* Lenkų tarptautinių santykių institutas Varšuvoje pradėjo leisti 2005 m., jau pasirodė 25 tomai, apimantys laikotarpį nuo 1919 m. iki devintojo dešimtmečio, joje publikuojami ir Lenkijos Liaudies Respublikos užsienio politikos dokumentai.

³ *Lietuvos Respublikos užsienio politika: dokumentai, 1938: 1938 01 05–1938 12 31*, sud. T. Remeikis, R. Kuncienė, Vilnius, 2012, 494 p.; *op. cit.*, 1939: 1939 01 02–1939 09 05, sud. T. Remeikis, R. Kuncienė, Vilnius, 2012, 495 p.; *op. cit.*, 1939–1940, t. 1: 1939 08 23–1940 05 25, sud. T. Remeikis, Vilnius, 2009, 688 p.; *op. cit.*, 1939–1940, t. 2, 1940 05 27–1940 08 14, sud. T. Remeikis, Vilnius, 2009, 316 p.

trumpa santrauka anglų kalba. Recenzijos autorė linkusi pasvajoti, kad vėlesniuose tomuose atsirastų ir vietovardžių rodyklė, palengvinanti greitąją dokumentų paiešką.

Įvade autoriai integravo naujausius tyrinėjimus ir savo akademines įžvalgas, derindami istorinį pasakojimą su skelbiamų šaltinių pristatymu. Ši išsami įžanginė knygos dalis, randama ne kiekviename tokio pobūdžio rinkinyje, pristato pagrindines šaltinių rinkinio temas. Tekstas vertingas ir kaip savarankiška Lietuvos 1918–1920 m. užsienio politikos panoraminio vaizdo kontūrus nubrėžianti studija, teikianti vertingos informacijos tyrinėtojams, studentams, istorinės atminties formuotojams, taip pat visiems, norintiems iš sąlyginai nedidelio teksto susidaryti bendrą išpūdį pristatoma istorine tema. Jame atspindima ir valstybingumo genezė, ir Užsienio reikalų ministerijos kaip institucijos, ir pagrindinių laikotarpio problemų raida. Tiesa, gal ir pati aktualijų dinamika lėmė, kad jame labiau atspindimi įvykiai iki 1920 m. rugsėjo–spalio, o paskutinių mėnesių mažiau. Be to, išsamesnis pasirinkto laikotarpio užsienio politikos rezultatų apžvelgimas, apibendrinimas būtų padėjęs tvirčiau motyvuoti 1920 m. pabaigos kaip tomo galutinės chronologinės datos pasirinkimą, suvokti iki tada Lietuvos diplomatijos pasiektus rezultatus.

Porą puslapių įvado gale autoriai paskyrė archeografinėms pastaboms. Iš turinio ir paskelbtų dokumentų matome, kad rengėjai rinkosi giminingą 2006–2012 m. Lietuvos istorijos instituto leistiems rinkiniams šaltinių publikavimo būdą. Jie nesutelkė energijos į griežtai archeografinę šaltinių publikaciją, kurioje atspindėtų visiškai autentiška rašyba ir skyryba, būtų užfiksuotas kiekvienas, netgi korektūros klaidos, autorinis pataisymas. Kadangi dar neturime tyrinėtojų, nagrinėjančių tarpukario valstybės institucijų raštiją kalbotyriiniu aspektu ir pagrindiniai tokių rinkinių skaitytojai yra istorikai bei besidomintieji istorija, taip pat remdamiesi ir analogiškų dokumentų rinkinių rengimo tarptautine praktika, pritariame šiam pragmatiškam pasirinkimui. Publikuotų šaltinių kilmės nuorodos suteikia galimybes susirasti ir savarankiškai perskaityti originalą.

Lygiai taip pat dėl atpažįstamumo ir atrandamumo rodyklėje prasmingas sprendimas vienodinti asmenvardžius (ir lygiai taip pat vietovardžius), nors tuometinės jų rašymo įvairovės atspindėjimas būtų irgi įdomus vieno iš tuometinių laiko ženklų užfiksavimas. Gal kiek labiau gaila kalbinių kuriozų ir nenusistovėjusių gramatinių formų, kurias irgi kaip tuometinės rašto bei profesinės kultūros liudijimą būtų įdomu pamatyti tekste, kad ir su teisinga forma laužtiniuose skliaustuose greta, nenorint teksto apkrauti komentarais. Tiesa, kartais sunku atskirti, kur įsivėlė korektūros, o kur tiesiog raštingumo klaidos arba pasitaikė dabar nebūdingos rašybos žodis, taigi tarpiniai sprendimai turėtų savų ginčytinų pusių.

Džiaugiamės, kad publikacijoje nesiimta dar didesnio redagavimo – „Palikta nepakeista žodžių tvarka, netaisytos ir leksikos, linksnių ir prielinksnių vartojimo, žodžių darybos klaidos. Į dabartinius nekeičiami ir kai kurie jau nebevertinami terminai.“⁴ Teksto supratimą painiais atvejais palengvina sutrumpintų žodžių ar skaičių patikslinimai, sudarytojų įterpti laužtiniuose skliaustuose. Juos autoriai panaudojo, ir daugtaškiais pažymėdami neišskaitomas vietas, kurių tokiuose šaltiniuose, neretai aptrupėjusiuose arba įplyšusiuose, dėmėtuose, gerokai išblukusiuose, spausdintuose skiestu rašalu arba rašytuose pieštuku, neišvengiamai pasitaiko.

Knygos sudarymą neabejotinai palengvino per visą atkurto Lietuvos valstybingumo laikotarpį tebesitęsiantis lituanistinio paveldo sugrąžinimo į archyvus, bibliotekas ir muziejus procesas⁵. Didžioji dalis unikalaus knygai aktualaus paveldo saugoma Lietuvos centriniame valstybės archyve, kurio medžiaga sudaro svarbiausią šio leidinio pagrindą. Neišvengiamai dalis šaltinių perpublikuota iš jau skelbtųjų

⁴ Z. Butkus, A. Eidintas, K. Kilinskas, Įvadas, *Lietuvos užsienio politikos dokumentai, t. 1: 1917–1920 metai*, Vilnius, 2022, p. 96.

⁵ Greta puikių Lietuvos pasiuntinybių, ypač Vokietijoje, Didžiojoje Britanijoje, Prancūzijoje, JAV ir kitų vertingų fondų unikali yra Lietuvos tarptautinių sutarčių grąžinimo istorija, jos buvo eksponuojamos Nacionaliniame muziejuje Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmuose ir publikuotos parodos kataloge, kuris dėl išsamaus mokslinio aparato yra ir lygiavertis akademinis šaltinių rinkinys: *Sugrįžimas: Dingusios 1918–1940 m. Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys = Returned: The Lost International Treaties of the Republic of Lithuania, 1918–1940*, sud. V. Akmenytė-Ruzgienė, D. Kasiulaitienė, Ž. Mikailienė, vienas iš tekstų autorių V. Žalys, Vilnius, 2022, 392 p.

šaltinių rinkinių. Vis dėlto už jų rengėjų akiračio, kaip ir šikart, lieka Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos, Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto, Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos, Vilniaus universiteto bibliotekos rankraštynuose ir kitose paveldo institucijose esantys dokumentai, tarp kurių yra diplomatijos istorijai vertingų dalykų, o kartais ir pačių diplomatinių dokumentų. Be to, dabar jau nemažai istorikų keliauja į užsienio archyvus ir galbūt pasidalintų ten rasta lituanistine medžiaga, kurioje gali būti ir Lietuvos archyvus nepatekusių svarbių dokumentų.

Į knygą pateko platus spektras dokumentų: diplomatiniai pranešimai, atmintinės, veiklos apžvalgos ir ataskaitos, instrukcijos, notos, atsakymai į ministerijos paklausimus, susirašinėjimas konsuliniais ir rutininiais atstovybių veiklos klausimais. Recenzijos autorės negalėjo nepradžiuginti 1919 m. vasario 8 d. Berne raštu sudaryta Petro Klimo ir Jadvygos Chodakauskaitės humoristinė priesaika. Galbūt vėlesniuose tomuose atsiras ir darbiniais klausimams skirtų vienalaikių egodokumentų – kolegų laiškų bei dienoraščių ištraukų, teikiančių vertingos mažiau formalios informacijos, – arba jų tikslinių ištraukų.

Rengėjai rinkosi klasikinę tokio pobūdžio šaltinių rinkiniams chronologinę dokumentų komponavimo tvarką, skirstydami juos ne pagal formalią metų seką, o pagal vyriausybių ir užsienio reikalų ministrų kaitos datas. Į knygą tilpo pirmųjų šešių kabinetų veiklos dokumentai, tiesa, išryškinant diskutuotiną tokio chronologinio skirstymo pusę: K. Griniaus ministrų kabineto ir J. Purickio vadovavimo Užsienio reikalų ministerijai laikotarpis skils į dvi dalis – į šį tomą pateko tik pirmasis jų darbo pusmetis. Dalyje analogiškų dokumentų rinkinių nevengiama labai konkrečių pradžios ir pabaigos datų, orientuojantis į vyriausybių pakeitimus arba lūžinius įvykius. Šiuo atveju ribos tašku tapo 1920 m. pabaiga, formaliai – paskutinės tų metų dienos dokumentas apie žlugusias derybas su Lenkija dėl plebiscito Vilniaus krašto klausimu. Kita vertus, suprantamas ir sudarytojų noras siekti įsimenančių chronologinių ribų bei knygos pavadinimo lakoniškumo.

Net dveji pirmieji knygos antraštėje minimi metai atspindėti nedideliu pluoštu dokumentų: 1917 m. jų dedikuota 11, 1918 m. – 30. Nors galima polemizuoti dėl pasirinktosios pradinės chronologinės ribos, šie šaltiniai nubrėžia pirmųjų Lietuvos politinių institucijų sąveikos su kitomis valstybėmis, atkuriant Nepriklausomybę, punkturus. Matome, kaip ji intensyvėjo 1918 m.: jau Lietuvos Valstybės Taryba stengėsi padėti pagrindus santykiams su kaimyninėmis šalimis, ypač Vokietija, Lietuvos piliečių karo pabėgėlių interesų gynimui.

Pirmosios, Augustino Voldemaro, Laikinosios vyriausybės darbo laikotarpiu tapo ypač svarbu pagalviau suformuluoti programines užsienio politikos nuostatas ir pradėti formuoti pačią ministeriją bei pirmąsias diplomatinės atstovybes. Taigi ankstyvieji 1917–1918 m. Lietuvos užsienio reikalų politikos dokumentai gerai atspindi šios srities genezę. Peržvelgus griežtai atrinktą sąrašą, kyla visiems su šaltinių atranka publikavimui dirbusiems istorikams pažįstama dilema – norėtusi jų ir dar daugiau, bet leidinio apimtis nėra begalinė. Tiesa, valstybingumo istorijos tyrinėtojai jau spėjo parengti solidžią paguodą visiems apgailestaujantiems – Pirmojo pasaulinio karo metų lietuvių politinių dokumentų, Lietuvos Valstybės Tarybos ir pirmųjų vyriausybių posėdžių protokolų, Vilniaus ir Klaipėdos klausimui dedikuotus rinkinius⁶, kuriuose ir atsiribojimo nuo Rusijos bei Vokietijos temos, ir sienų su kaimyninėmis valstybėmis, ir dvišalių kontaktų su kitomis šalimis siužetai puikiai atpažįstami. Iš prieinamų Lietuvos Valstybės Tarybos dokumentų išeitų ir dar bent vienas tokio tipo leidinys.

Nesunku nuspėti, kad lūžiniai 1919 metai su savuoju sprendžiamųjų politinių dilemų, lydimų

⁶ *Lietuva vokiečių okupacijoje Pirmojo pasaulinio karo metais 1915–1918: Lietuvos nepriklausomos valstybės genezė*, sud. E. Gimžauskas, Vilnius, 2006, 596 p.; *Baltijos valstybių idėja ir praktika 1918–1940 metais*, sud. Z. Butkus, Vilnius, 2008, 872 p.; *Lietuvos ir Lenkijos santykiai: nuo Pirmojo pasaulinio karo pabaigos iki L. Želigowskio įvykdyto Vilniaus užėmimo (1918 m. lapkritis–1920 m. spalio)*, sud. E. Gimžauskas, A. Svarauskas, Vilnius, 2012, 704 p.; *Lietuvos Taryba ir nepriklausomos valstybės atkūrimas 1914–1920 metų dokumentuose*, sud. A. Eidintas, R. Lopata, Vilnius, 2017, 872 p.; *Lietuvos vyriausybių 1918–1920 metų posėdžių protokolai, t. 1: 1918 m. lapkričio 9 d.–1919 m. spalio 4 d.*, sud. A. Eidintas, R. Lopata, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2018, 607 p.; *op. cit., t. 2: 1919 m. spalio 8 d.–1920 m. birželio 16 d.*, sud. A. Eidintas, R. Lopata, Vilnius, 2018, 431 p.; *Klaipėdos problema Lietuvos užsienio politikoje, 1919–1940 m.*, sud. A. Kasparavičius, Vilnius, 2024, 1036 p.

Nepriklausomybės kovų, ir besikeičiančių vyriausybių kaleidoskopu užkariaus didžiąją dalį knygos – jiems skirti net 244 dokumentai. Ypač džiugina didelis pluoštas dokumentų, paskirtų lemtingajam 1919 m. sausio–kovo laikotarpiui, kai Lietuvos sostinė laikinai buvo perkelta į Kauną ir ministeriją teko formuoti iš naujo, skubiai sprendžiant valstybės apgynimo, jos veiklos finansavimo, diplomatinio tinklo kūrimo iššūkius. Tuo pat metu pradėjo darbą Lietuvos delegacija Paryžiaus taikos konferencijoje ir itin išryškėjo sąveikos su Pirmojo pasaulinio karo laimėtojomis, anksčiau užimto krašto nenorėjusios palikti Vokietijos spaudimo, netgi reguliarių kontaktų palaikymo su užsienyje dirbusiais kolegomis problemos.

Mažesnis 1920 m. dokumentų skaičius turbūt siejasi ir su išsamiu jų publikavimu kituose dokumentų rinkiniuose, ir su palaipsniui vis labiau struktūruota ministerijos veikla, ir su santykių su Vokietija suregulamentavimu. Vis dėlto sunkios dvišalės derybos su Sovietų Rusija, piką vadinamuoju L. Želigowskio perversmu pabaigusi nuolatinė santykių su Lenkija įtampa ir atstovybių tinklo raida tapo svarbiomis paskatomis intensyviai diplomatiniam susirašinėjimui. Jis gana gerai atspindėtas dokumentų atrankoje, nors, tegu ir jau publikuoti, Kalvarijų ir Suvalkų derybų protokolai būtų suteikę dar išsamesnį metų svarbiausių aktualijų vaizdą.

Šaltinių rinkinį galima nagrinėti ir biografiniu pjūviu: matome turtingą ir spalvingą kaleidoskopą. Jame akivaizdžiai išryškėja ir veikliausieji (dažnai ir įtakingiausieji): greta A. Voldemaro ir Mykolo Slezevičiaus 1919 m. itin matomas Jurgis Šaulys, kuris darbo Vokietijoje, vėliau Šveicarijoje metais buvo svarbi kontaktinė figūra tarp Kauno ir kolegų kitose Europos sostinėse, ambicingas dar Lietuvos Valstybės Tarybos laikų užsienio politikos lauko žaidėjas. Iš knygos matome, kad jam nutolus (su ministru A. Voldemaru ir kitų kolegų pagalba) nuo lyderių gretų, ten tapo labiau pastebimos Dovo Zauniaus, Petro Klimo, Juozo Purickio, Broniaus Kazio Balučio, Tomo Naruševičiaus pavardės. Aplink Lietuvos užsienio politikos aktorius susidaro ir margas įtakingų vokiečių, sovietų ir prieš šiuos kovojusių rusų, prancūzų, britų, amerikiečių politinių ir karinių veikėjų laukas. Turbūt knygoje mažiau išvystytas svarbus britų diplomatinės veiklos Lietuvoje ir kitose Baltijos valstybėse 1919–1920 m. siužetas lemia ir tik gan fragmentišką jų atstovų, akivaizdžiai retesnę nei kitų šalių diplomatų ir politikų, paminėjimą.

Knygos *Lietuvos užsienio politikos dokumentai* pirmajame tome publikuoti šaltiniai padeda atsekti 1919–1920 m. svarbiausių politinių iššūkių ir jų sprendimo pastangų dinamiką, diplomatinio tinklo raidą, tuometinius ryškiausius įvykius ir herojus. Jos sudarytojams pavyko gerai atspindėti Lietuvos tarptautinių interesų geografiją ir kaitą, išvengiant susitelkimo vien į aptariamą metų atramines santykių su Vokietija, Sovietų Rusija ir Lenkija problemas. Galbūt dėl karo istoriko K. Kilinsko dalyvavimo šiame dokumentų rinkinio tome gerai juntama 1919–1920 m. itin svarbi užsienio politikos ir krašto gynybos linijų sampyna. Ji dar akivaizdesnė, pirmosioms Lietuvos vyriausybėms palaikant ryšius su Kaune veikusiomis prancūzų, britų ir amerikiečių karinėmis misijomis, turėjusiomis ir laikinojo diplomatinio atstovavimo įgaliojimus.

Šiandieninės Užsienio reikalų ministerijos, Lietuvos archyvų departamento ir Lietuvos mokslo tarybos pastangomis pasirodęs šaltinių rinkinio pirmas tomas vertas tolesnės tāsos. Dar daugiau, turime vidurinės ir vyresniosios kartos tyrinėtojų, jau sukaupusių tokių leidinių rengimo patirtį, todėl būtų gaila neišnaudoti jų potencialo fundamentaliems darbams, kurie bus esmingai svarbūs ir akademiniams praeities tyrinėjimams, ir faktografiškai pagrįsto istorinės atminties naratyvo konstravimui. Apie jų būtinybę visuomenę dar 2009 m. savojo šaltinių rinkinio įvade įžvalgiai rašė jau minėtasis T. Remeikis: „Mažoms tautoms ypač svarbu turėti savo autoritetingus rinkinius, nes kitaip mažųjų tautų istoriją perrašo pagal savo interesus didieji kaimynai. [...] Tokie rinkiniai yra reikalingi ir politiniams, ir tautiniams interesams nušviesti, tautinei sąmonei išlaikyti, nes be tautos atminties nėra ir tautos ateities.“⁷ Ši recenzija parašyta vykstant Rusijos karui su Ukraina – tokie iškilaus mokslininko teiginiai tapo nebe tik universaliu humanistiniu apibendrinimu, bet ir svarbiu perspėjimu bei įpareigojimu jo darbų tęsėjams.

⁷ Lietuvos Respublikos užsienio politika: dokumentai, 1939–1940, t. 1: 1939 08 23–1940 05 25, sud. T. Remeikis, Vilnius, 2009, p. 7.